

PUOLUSTUSPOLITIIKAN HUNNUT

Risto E. J. Penttilä: **Puolustuslinjat. Puolustuspolitiikka Suomen kansainvälisen aseman vakiintumisessa 1944—67.** Otava 1988, 208 sivua.

Puolustuspolitiikka on Suomessa pinnalta sileää. Vaikutelma on rationaalinen; noudatettuun politiikkaan on päädytty monipuolisen ja laajan erilaisissa komiteoissa ja neuvostoissa tapahtuneen pohdinnan kautta. Kaikkeaa ei julkisuudessa kerrota — siihen on vankat turvallisuuspoliittiset syyt — mutta sisäpiireissä asioita on kuitenkin pohdittu tarkasti. Erilaiset vaihtoehdot on suodatettu toimivaksi ja Suomen turvallisuustarpeita palvelevaksi linjaksi.

Risto Penttilä pudottaa kuitenkin joitakin Suomen puolustuspolitiikan huntuja Oxfordissa esitettyyn väitöskirjaan nojaavassa teoksessaan. Jälleen kerran brittivaikutteinen tutkimus tunkeutuu vaikenemisen alueille Suomen turvallisuuspolitiikassa ja sysäyksiä kotimaista keskustelua eteenpäin. Meillä ajattelu on ollut instrumentaalista siten, että uhkia ei täsmennetä. Niiden yksityiskohtainen käsittely julkisuudessa saattaisi vaarantaa hyvät ja luotamukselliset suhteet ulkovaltoihin. Penttilä ei tätä periaatetta juurikaan kunnioita. Hän edustaa tyyppillistä läntistä rationalismia: uhkat on lausuttava julki ja puolustuspolitiikka on suhteutettava näihin uhkiin. Tätä lähestymistapaansa hän soveltaa Suomen sodanjälkeiseen puolustuspolitiikkaan ja saavuttaa näin kotimaisittain uusia ja hätkähdyttäviä tuloksia.

Penttilä osoittaa, että Suomen virallinen, julistuksellinen puolustuspolitiikka sekä käytännössä harjoitettu, salassa pidetty puolustuspolitiikka olivat sodanjälkeisinä vuosina varsin kaukana toisistaan. Sanat eivät vastanneet tekoja. Julistuksellinen puolustuspolitiikka pyrki tukemaan virallista ulkopoliittikkaa mm. painottamalla hyviä naapurisuhteita. Samaan aikaan oli käytännön puolustuspolitiikassa vallalla kaksi täysin erilaista ajattelutapaa ja näiden ajattelutapojen pohjalta syntynyttä toimintasuuntaa. Näitä linjoja Penttilä luonnehtii traditionalistiseksi ja modernistiseksi. Edellisen mukaan ensisijainen hyökkäys olisi laaja maahyökkäys, jonka käytännössä voisi tehdä vain Neuvostoliitto. Toinen taas määrittää sotilaallisen uhkan yya-sopimuksen hengessä. Tämä tarkoittaa Penttilän määrittelyn mukaan sellaista puolueettomuuspuolustusta, joka ottaa huomioon sen, että Suomella on myös sotilaallinen länsiraja.

Modernistista linjaa edustivat välirauhan jälkeen Mannerheim, Heinrichs ja Sihvo — yleensä siis korkeimmasa asemassa olevat inhorealitiset sotilaat. Penttilä antaa ymmärtää, että paljaiden sotilaallisten tosiasioiden ymmärtäminen sai puolustusjohdon oikeille linjoille. Tuohon aikaan kuitenkin myös Yhdysvallat ja Englanti toivoivat Suomelta Neuvostoliiton turvallisuushuolten huomioinnista ja samalle asialle — jossa Penttilä ko-

rostaat kylmää sotilaallista harkintaa — voidaan antaa välillisempi, voittajavaltioiden yhteisiin poliittisiin tavoitteisiin nojaava tulkinta. Saattaa hyvin olla — kuten George Maude on hahmotellut — että Mannerheimillä oli tavoitteena kokonaisratkaisu, jolla ei olisi tyydytty pelkästään Neuvostoliittoa vaan palveltu yleisemmin voittajavaltioiden pyrkimyksiä ja näin sidottu Suomi osaksi sodanjälkeisiä asetelmia.

Myöhempiin modernisteihin Penttilä lukee 1960-luvun puolessavälissä esiin nousseen nuoremman upseeripolven mm. Aimo Pajusen. Pääosa upseerikunnasta ei kuitenkaan yltänyt kylmien sotilaallisten tosiasioiden tasolle; heidät Penttilä lukee traditionalisteihin. Tämä suuntaus pääsi puolustusajattelussa vallalle modernistien otteen hetkeksi kirvottua puolustusvoimien johdossa. Sen ilmenemismuotoja olivat välittömästi sodan jälkeen asekatkenta, Stella Polaris-operaatio ja myöhemmin siirtyminen alueelliseen puolustusjärjestelmään sissisodan korostukseen.

Paasikiveä ja Kekosta Penttilä ei kykene kaksipiikisellä haarukallaan kovin hyvin vangitsemaan. He ovat analyysin viitekehysten kannalta kiusallisen poliittisia, vaihteluita tai monimielisiä — ja Kekkonen suhtautui aina nootikkriisiin saakka yliolkaisesti ja epäuskoisesti puolustuspolitiikkaan yleensä. Nootikkriisille Penttilä antaa voimakkaasti sotilaallisiin tekijöihin liittyvän tulkinnan. Kriisiä hän pitää opetuksena joka sitten vähitellen sai Kekkonen ja nuoremmat sotilaat oivaltamaan asioiden todellisen laadun. Paasikiveä nämä opetukset eivät kuitenkaan koskeneet; hänet Penttilä luokittelee pohjimmiltaan traditionalistiksi.

Sanojen ja tekojen välinen ristiriita ei siis jäänyt pysyväksi ilmiöksi Suomen puolustuspolitiikassa. Kovat kokemukset 1960-luvun alussa vaikuttivat. Kekkonen harkitsi uudestaan, tunnusti puolustuspolitiikan merkityksen, tiukensi otettaan ja puolustuspolitiikka suhteutettiin ulkopoliittikan peruslinjaan. Järki — ennen kaikkea sotilaallinen järki — tunki tieltään tunteet ja perinteet. Modernismi sulki syliinsä myös puolustusasiat.

Tältä kannalta Penttilä ei pelkästään analysoi, vaan tutkimus myös legitimoii. Tutkitun kauden päättyessä vuonna 1967 tilanne oli hänestä tyydyttävä: »Keskustelun ja kriittikn kautta oli päästy sellaiseen tilanteeseen, jossa julistuksellinen puolustuspolitiikka ja sotilaallinen puolustuspolitiikka noudattivat samoja linjoja. Edellytykset sellaisen puolustuskyvyn kehittämiseen, joka tuki Suomen puolueettomuutta, oli luotu».

Ote on todella modernistinen siinä mielessä, että nykyisin varustelua perustellaan — huolimatta tulosten ilmeisestä järjettömyydestä laajemmin tarkasteltuna — juuri järjellä. Tähän järjestyksen mielikuvaan kuuluu yksioikoinen ja instrumentaalinen käsitys kielen merkityksestä. Myös Penttilä antaa ymmärtää, että sanojen ja tekojen välinen ristiriita noudatetussa puolustuspolitiikassa poistui 1960-lopulla. Käsitteistö ja doktriinit vastaavat operatiivista suunnittelua ja puolustusvoimien käytäntöä,

näin Penttilä päättelee.

Ilmeistä kuitenkin on, että kyseinen ristiriita ei ole väistynyt. Se ei ole poistunut niissäkään maissa, joissa modernismi löi itsensä puolustuspolitiikassa läpi erilaisena tehokkuusajatteluna, kalkyyleinä ja operaatioanalyysinä. Esimerkiksi voisi ottaa deterrenssin eli pelotteen käsitteen ja siihen liittyvän käytännön. Sama käsite on eri aikoina legitimoitunut varsin erilaisia linjoja. Huolimatta tieteellisyyttä, täsmällisyyttä ja rationaalisuutta korostavasta ilmiöstään deterrenssi on varsin monimerkityksellinen käsite — ja sellaista sotilasliitoissa juuri tarvitaan. Se kykenee erilaisten merkitystensä vuoksi kokoamaan yhteen monien eri näkemysten edustajia ja antaa itse kullekin oman deterrenssinsä. Yhtenä kielipelin muotona se sallii moninaisia — ja ristiriitaisiakin — toimia. Se on ennen kaikkea symboli eikä se näin ollen ole kumottavissa — kuten tieteellisen käsitteen tulisi — empiirisen falsifioinnin avulla. Kuitenkin deterrenssi on nimenomaisesti moderniin puolustuspolitiikkaan liittyvä käsite.

Meillä ei modernismi ole lyönyt itseään läpi läheskään samalla voimalla kuin monen muun maan puolustuspolitiikassa. Traditionalististen piirteiden vaikutus on säilynyt melko vahvana — myös Penttilän tarkoittamassa merkityksessä. Perinteet ilmenevät alueellisessa puolustusjärjestelmässä, syväpuolustuksen ajatuksessa sekä erittäin huomattavassa maavoimainvoimaisuudessa. Moderni 'sotakonelinja' on kyllä noussut perinteisen 'kiväärilinjan' rinnalle, mutta mitään jyrkkää vastakkaisuutta näiden kahden linjan välillä ei ole. Sanojen ja tekojen välinen suhde ei ole olennaisesti muuttunut.

Penttilän tutkimuksen myönteisiin piirteisiin kuuluu sen kriittisyys ja kyky avata keskustelulle aikaisemmin piilossa pysyneitä puolustuspolitiikan alueita. Modernismin edessä tutkija kuitenkin luopuu kriittisyydestään. Tutkimuksensa päätteeksi Penttilä pyrkii sulkemaan avaamiaan aukkoja sensijaan, että kävisi käsiksi niihin perusteisiin, joiden kautta turvavaltio itsensä nykyisin määrittää.

Modernistinen puolustuspolitiikka — johon Penttilän mukaan meillä 1960-luvun lopulla siirryttiin — esitetään siloisena, epäpoliittisena ja aukottomana. Sanojen ja tekojen suhde kuvataan suoraviivaisena siitä huolimatta, että tutkimuksen omien avainkäsitteiden tarkastelu osoittaa modernismin varsin pluralistiseksi käsitteeksi. Tutkimuksessa puhutaan modernismista välillä yya-sopimuksen mukaisena puolustuspolitiikkana ja välillä taas puolueettomuuspuolustuksena. Jälkimmäiseen sisältyy tietty symmetrian ajatus, jota edellinen taas ei pidä sisällään. Penttilä tuntuu tässä tahallisesti käyttävän hyväkseen puolustuspoliittisen sanaston venyvyyttä ja kykyä kantaa samanaikaisesti monia — ja myös toisilleen vastakkaisia — merkityssisältöjä. Modernismi asettuu yhdeksi tällaiseksi peitekäsitteeksi, jonka suojassa olennaiset poliittiset näkemyserot muhivat. Näiden erojen nostaminen esiin ilmeisesti häiritsisi tekijän uskoa objektiiviseen instrumentaaliseen, puolueettomaan ja ristiriidattomaan puolustus-

politiikkaan traditionalismin kauden jälkeen; siksi ne jäävät piiloon.

Näistä rajoituksista huolimatta Penttilän teos pakottaa puolustuspolitiikkaa koskevan tutkimuksen uusille alueille. Aikaisempi viattomuus ei ole enää mahdollista. Seuraavassa vaiheessa haarukkaan on kuitenkin lisättävä kolmas piikki: suomalaisen puolustuspolitiikan postmoderni, järkeä kumartamaton kritiikki.

PERTTI JOENNIEMI